

Список використаних джерел

1. Ржевська М. М. Можливості, умови та шляхи застосування поліграфа при виявленні та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] / М. М. Ржевська. - Режим доступу : <http://www.corp-lguvd.lg.ua/dok313.html>.
2. Волобуєв А. Ф. Про використання поліграфа при розслідуванні злочинів / А. Ф. Волобуєв // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 листоп. 2010 р.). - Х. : Право, 2010. - С. 110-113.
3. Комиссарова Я. В. Полиграф в России: реалии сегодняшнего дня / Я. В. Комиссарова // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 листоп. 2010 р.). - Х. : Право, 2010. - С. 130-135.

*Жерж Наталія Анатоліївна,
заступник завідувача кафедри
кримінального права та кримінології з
наукової роботи навчально-наукового
інституту права Національного
університету державної податкової
служби України, доцент;
Саква Андрій Миколайович,
студент навчально-наукового
інституту права Національного
університету державної податкової
служби України*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

На сьогодні можна стверджувати, що в Україні накопичено певний досвід використання поліграфа під час розслідування злочинів. Зокрема, дозволяє дійти такого твердження проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа, що дедалі частіше стає єдиним інструментальним методом роботи з ідеальними слідами, який підтверджується своєю ефективністю в практиці.

Огляд наукової літератури та окремих джерел, присвячених дискусії з проблем застосування поліграфа, вказує на наявність діаметрально протилежних поглядів, що належать до основних аспектів його застосування в правоохоронній діяльності. Поліграф (детектор брехні) є різновидом психофізіологічної апаратури та передбачає комплексну багатоканальну апаратну методичку реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Аналіз інформації, отриманої від людини в процесі опитування за допомогою поліграфа, дає змогу одержувати необхідну орієнтувальну інформацію та виявляти ту, яку людина приховує [1].

В Україні практика застосування поліграфа на стадії досудового розслідування дедалі частіше стає необхідною з огляду на високу ефективність цього методу розкриття кримінальних правопорушень. Нині використання поліграфа в криміналістиці (інструментальна діагностика емоційної напруги та встановлення психофізіологічного стану досліджуваного, тобто метод «детекції брехні» за допомогою поліграфа) розцінюється як нетрадиційна інформаційна технологія для отримання даних, що мають значення під час проведення будь-якого розслідування в умовах конфліктної протидії в процесі встановлення істини в кримінальному провадженні [2, с. 36-37].

Згідно з дослідженнями експертів, за рівнем нормативно-правового регулювання застосування поліграфа під час розкриття та розслідування злочинів, країни світу можна розподілити на чотири групи: країни, в яких застосування поліграфа врегульовано окремим законом (США, Литва та Молдова); країни, де застосування поліграфа врегульовано окремими правовими нормами закону, якими регулюється ширше коло суспільних відносин (Індія, Македонія, Польща, Туреччина, Сербія, Словенія, Канада, Угорщина, Чорногорія); країни, де застосування поліграфа врегульовано підзаконними нормативно-правовими актами (Англія, Бельгія, Болгарія, Білорусь, Ізраїль, Південна Корея, Чеська Республіка, Росія); країни, у яких застосування поліграфа нормативно не врегульовано (Латвія, Сінгапур, Японія) [3, с. 256].

Що стосується нашої держави, то безпосереднє використання поліграфа прямо чинним законодавством не

передбачено, проте існує Інструкція щодо використання комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України, яка регулює використання детектора брехні для відбору, підбору й розстановки кадрів органів внутрішніх справ [4].

Проте з тексту зазначеної Інструкції чітко впливає той факт, що вона визначає основні напрями, принципи й умови використання поліграфів у процесі професійно-психологічного відбору кандидатів на службу і навчання, під час кадрових перевірок та проведення службових розслідувань.

Згідно з п. 1.5 Інструкції, використання поліграфа здійснюється шляхом проведення за спеціальною методикою опитування людини з одночасною реєстрацією змін його психофізіологічних реакцій у відповідь на психологічні стимули, що пред'являються у вигляді варіантів питань (відповідей), предметів, схем, фото та ін. Основними напрямками використання поліграфа в ОВС України є (п. 3 Інструкції): скринінг; кадрові та службові перевірки; діагностика рівня стресу, верифікація постстресових розладів; контроль ефективності психокорекційної роботи; перевірка отриманих свідчень на їх достовірність; проведення кадрових перевірок (скринінгів) осіб, які вступають на службу до ОВС України, висунутих на вищі службові посади (резерв на висунення), а так само при переміщеннях по службі; здійснення планових перевірок працівників ОВД, які тривалий час контактують із кримінально небезпечним контингентом; проведення службових розслідувань надзвичайних подій [4].

Складно сказати, чи стало ефективним використання детектора брехні в органах внутрішніх справ і чи допомогло воно у доборі кадрів, але діяльність органів державної влади цілеспрямовано свідчить про актуальність застосування цього технічного засобу.

Зокрема, відповідно до ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію», громадяни України, які виявили бажання вступити на службу до поліції, з метою визначення стану їх здоров'я зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності в порядку, визначеному

МВС України. Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу до поліції, за їх згодою проходять тестування на поліграфі [5].

Окрім цього, регламентовано застосування поліграфа і в роботі Державної фіскальної служби України. Такий порядок залучення поліграфолога міститься в Інструкції щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України (нині - Державної фіскальної служби України (ДФС України)). Результати опитування не тягнуть правових наслідків, не можуть бути підставою для прийняття будь-яких адміністративно-управлінських рішень стосовно особи, а використовуються виключно як відомості ймовірного або орієнтувального характеру для можливого формування у службових (посадових) осіб Міністерства доходів і зборів України, його територіальних органів внутрішнього переконання для здійснення заходів у сфері службової діяльності (висунення оперативно-слідчих версій, визначення найоптимальніших шляхів з їх перевірки, організації подальшої перевірки кандидатів на службу, навчання та роботи з працівниками Міністерства доходів і зборів України, його територіальних органів, підпорядкованих установ та організацій тощо).

Результати опитування не мають будь-якої доказової сили, а лише орієнтують на здобуття матеріальних та інших доказів у порядку, передбаченому чинним законодавством. Використання поліграфа з проведення заходів щодо сприяння оперативно-розшуковій діяльності в системі Міндоходів та його територіальних органів: звужування кола підозрюваних і ймовірно причетних осіб до події, що перевіряється; виявлення можливості причетності особи, що опитується, до планування, підготовки або вчинення правопорушення; оцінювання правдивості свідчень, наданих особою; одержання інформації орієнтувального характеру про підготовку або вчинення правопорушень, щодо напрямів здобуття доказів; отримання ймовірної та орієнтувальної інформації про механізм і спосіб здійснення правопорушення [6].

Залишаються в такому разі незрозумілими дії законодавця, адже якщо поліграф може позитивно впливати на формування та добір кадрів окремих органів державної влади, то чому він залишається донині поза сферою кримінального

процесуального закріплення. Адже процедура проводиться з дотриманням усіх прав і свобод людини та громадянина, не обмежуючи їх, має нормативне закріплення у вказаних вище інструкціях та отримані результати орієнтують на здобуття певних доказів. Саме тому вважаємо за доцільне закріплення можливості визнавати, як доказ, результати проведення поліграфного дослідження в процесі розслідування кримінальних правопорушень.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що на сьогодні створено певну нормативно-правову базу використання поліграфа в діяльності правоохоронних органів та інших органів державної влади України. Проте, на жаль, сфера її застосування стосується професійного підбору кандидатів до ОВС, функціонування державної фіскальної служби України, і жодною мірою не регламентує чітке використання поліграфа в слідчій діяльності.

Список використаних джерел

1. Клименко М. Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів / М. Клименко, О. Клевцов // Право України. - 1998. - № 1. - С. 95-100.

2. Пунда О. О. Право на особисту недоторканність та перспективи використання поліграфа в кримінальному провадженні / О. Пунда // Порівняльно-аналітичне право. - 2013. - № 3. - С. 36-40.

3. Мовчан Д. А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа в процесі розкриття та розслідування злочинів / Д. А. Мовчан // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. - 2009. - № 5. - С. 256-262.

4. Інструкція щодо використання комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 28 лип. 2004 р. № 842. - Режим доступу :

Біпр://Закоп3. rada.gov.ua/laws/show/z1373-04.

5. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 лип. 2015 п. № 580-УІІІ // Віомості

Верховної Ради України. - 2015. - № 40-41. - Ст. 379. - Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

6. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс] : наказ Міністерством доходів і зборів України від 2 серпня 2013 р. № 329. - Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13#n78>.

Гордієнко Катерина Олександрівна,
*студентка юридично-психологічного
факультету Національної академії
внутрішніх справ*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА

На сьогодні поліграф (детектор брехні) використовується більш ніж у 50 країнах світу, причому географія та сфера його застосування продовжують розширюватися, а також стає потужним засобом боротьби зі злочинністю, корупцією, знаряддям перевірки чесності й невинності людини, методом встановлення правдивості будь-якої інформації, яку повідомляє обстежуваний. Саме тому психологічний та психофізіологічний аспекти є необхідними для вивчення цього питання.

Термін «поліграф» у перекладі з грецької мови означає «безліч записів». Поліграфний пристрій - багатоцільовий прилад, призначений для одночасної реєстрації декількох (від 4 до 16) фізіологічних процесів, пов'язаних із виникненням емоцій: дихання, кров'яного тиску, біострумів (мозку, серця, тощо). Прилади цього виду широко використовуються в клінічній медицині, медико-біологічних і психологічних дослідженнях, у прикладній психофізіології, одним із розділів якої є детекція брехні [1].

Спеціальне психофізіологічне дослідження - це складна багатоетапна процедура, у ході якої поліграф виконує єдину функцію - реєструє бурхливі реакції організму людини у відповідь на передану йому інформацію. Крім